

24. ETA: VIATGE AL FINAL DE LA VIOLÈNCIA

ANTONI BATISTA

El comunicat d'ETA de 20 d'octubre de 2011 certifica per escrit un viatge al final de la violència que els fets ja estaven demostrant, per un llarg període d'absència d'atemptats i d'extorsions. L'esquerra abertzale culminava així un procés que no és de curt termini, que si bé accelera des de l'octubre de 2009, arrenca fa vint anys. En endavant, la cartografia política basca traçarà noves línies: majoria parlamentaria nacionalista, amb un independentisme probable, a les eleccions autonòmiques de 2013.

Les converses d'Alger entre ETA i el Govern espanyol de Felipe González conclouen sense èxit el 1989, però han aconseguit una primera treva i el reconeixement d'ETA com a interlocutor polític, tot i que el discurs oficial sigui el de "banda terrorista", de delinqüència i de presos comuns, un debat lingüístic que a Irlanda va arrencar una vaga de fam que la mort de Bobby Sands va fer entrar a la història –deixem a *banda* que els diccionaris de qualsevol llengua acceptin *terrorisme* com a forma de violència amb un component polític, el que no vol dir de cap manera que ni en aquest supòsit fos justificable. El final del diàleg d'Alger, nogensmenys, es responst per l'ofensiva policial i diplomàtica més important contra ETA, i cau la cúpula més real de quantes cúpules reals i virtuals havien caigut abans i caurien després. Primer es detingut Josu Urrutikoetxea, *Josu Ternera*, i després a Bidart, Mujika Garmendia, *Artapalo*, Álvarez Santacristina, *Txelis*, i Zabaleta Elozegi, *Baldo*. El portaveu d'ETA a aquelles converses, Eugenio Etxebeste, *Antton*, és deportat a Santo Domingo i després també serà detingut.

Antton, en aquell exili vigilat, escriu una reflexió de gran abast, on alerta que ETA es pot ancorar en l'empat infinit amb l'Estat, si no és derrotada militarment, i que cal portar la lluita a l'espai de la política. A trenta anys de la seva fundació, i entremig el debat sobre si acabava amb el desenllaç de la dictadura, ETA té la primera gran oportunitat d'acabar sense trair-se ella mateixa. Al text, "Contribución a la autocrítica y a un debate necesario", *Antton* ja certificava el final de trajecte: "Perder la batalla militar no debe significar perder la batalla

política”, tema que desenvoluparà també en el pròleg a la segona edició del llibre “Operación Ogro”, d’Eva Forest, coincidint amb el vintè aniversari de l’atemptat contra el president del Govern franquista, almirall Carrero Blanco.²⁸²

Lluny d’allà, però en condicions inhòspites similars, a la presó francesa de Fresnes, Iulen de Madariaga havia anunciat també la fi de l’etapa violenta. Madariaga va ser el fundador d’ETA que va plantejar la necessitat del recurs armat, i és ell mateix el qui planteja la necessitat del final d’aquell cicle. “La solución, la salida, será siempre política. O no habrá solución alguna”, escriu el juliol 1989 en un document per ara inèdit, però que bolcarà a les seves memòries en curs de redacció. Quan surt en llibertat, dos anys després, sovinteja les crítiques arran dels atemptats a Gregorio Ordóñez i Miguel Ángel Blanco, i posa en marxa iniciatives diverses en aquesta direcció de primar la preponderància del braç polític, que segons el seu criteri hauria evitat el camí cap el no res de saltar del que ells entenien com a violència defensiva i selectiva cap a una violència indiscriminada que no s’aturava ni amb els càrrecs lliurement elegits. L’esquerra abertzale no estava prou madura per assumir la cessió de lideratge d’ETA, i Madariaga i els qui pensen com ell marxen de la ortodòxia, condemnen la violència i funden Aralar.²⁸³

No hi havia condicions al si de l’esquerra independentista perquè aquells pensaments assenyats fossin portats a la pràctica per tota ella. ETA estava encara en el cicle de l’acumulació de forces, de la “socialització del sofriment” per forçar l’Estat a negociar, i era ETA qui prenia les decisions. Madariaga també va proposar un canvi en aquesta direccionalitat, i que, seguint el model irlandès Sinn Féin-IRA, fos el braç polític el que decidís sobre el militar, però el suggeriment tampoc no va quallar.

Han de passar vint anys perquè finalment aquells plantejaments, visionaris gairebé, trobessin la cruïlla del temps i de l’espai, de les constants de pressió i temperatura polítiques. La tardor de 2009, l’esquerra abertzale que no estava preparada pel trencament de l’alto el foc de 2006 -ni tan sols s’havia esperat que el 2000 fracassés el pacte de Lizarra-Garazi-, després d’un llarg procés de

²⁸² Eugenio Etxebeste, *Veinte años después*, Hondarribia, Iru, 1993. Y Antoni Batista, Entrevista al diari *Ara* de 28.11.2011.

²⁸³ Antoni Batista, *Madariaga. De las armas a la palabra*, RBA, Barcelona, 2008.

converses a varies bandes ²⁸⁴ agafa el protagonisme i sotmet a la discussió de totes les seves àrees d'influència el document "Clarificando la fase política y la estrategia", en el qual l'aposta pel final de la violència es diàfana. S'intueix en aquell document un concert de piano com a mínim a sis mans, amb Otegi, Etxebeste i Urrutikoetxea de possibles solistes. A més violència, més presó i menys independència; al segle XXI ja entrat, la violència perjudica l'ideal que teòricament la informa. Perquè tots aquests astres quadrin, cal una constel·lació. La fi d'ETA no es pot ventilar amb consignes simplistes. La fi d'ETA és el resultat de molts sumands, però sense la reflexió conjunta i l'assumpció per part de tot l'independentisme d'esquerreres que era el què tocava, ETA hauria pogut seguir atemptant.

Un primer sumand és l'extinció del valor d'ús d'una teoria de la guerrilla marxista-leninista d'altra banda amb cap arrelament a Europa, després dels moviments de resistència de la II Guerra Mundial i el maquis espanyol. El corró judicial-policial també ha debilitat al màxim ETA, amb dos afegits de qualitat en els darrers temps. La Llei de Partits de 2003 és antidemocràtica, però és anàlogament poderosament efectiva; punxar la bombolla d'oxigen social, institucional i de nutrició econòmica, fa més mal estratègic que detenir comandos. La inclusió d'ETA i Batasuna al llistat d'organitzacions terroristes internacionals, d'altra banda, davant el salt qualitatiu que fa la nova marca de la yihad, fa que els estalonin els serveis d'intel·ligència més avesats, la CIA, l'M16 i el Mossad. L'efectivitat de les detencions de l'etapa de Rubalcaba com a Ministre d'Interior no s'explicaria sense una investigació més de serveis secrets que de policia, més d'infiltrat que evita un atemptat, que de delator que el denuncia un cop fet el mal i per l'interrogatori habitual més o menys *hàbil*, més o menys ajustat a dret.

Amb tota aquesta ja integral més que suma damunt de la taula de la història, *vingt ans après* dels primers avisos dels clarividents Madariaga i Etxebeste, l'esquerra independentista fa seva la teoria del fins aquí hem arribat, el viatge al final de la violència ha arribat a l'estació de terme. Ho fa perquè tot plegat proporciona les condicions amb la possibilitat real d'arrossegar conclusivament tots els registres i sensibilitats que la conformen, amb els partidaris de seguir

²⁸⁴ Imanol Murua, *El triángulo de Loiola*, Tartalo, Donostia, 2010.

amb la violència afeblits tant per l'ofegament repressiu com per la manca d'arguments i massa crítica davant els arguments i massa crítica i defensors del final de cicle, liderada per una generació de polítics molt preparats, començant pels imprescindibles Arnaldo Otegi i Rafa Díez Usabiaga, però de molt gruix més extens: Joseba Permach, Jone Goiricelaya, Fernando Barrera, Txelui Moreno, Juan Joxe Petrikorena... La Llei de Partits, mal que per bé no vingui, ha fet aflorar polítics completament nous per la indiscriminada *contaminació* dels prop de dos mil abertzales que havien tingut càrrecs anteriorment i que van quedar inhabilitats. Polítics nous, doncs, per una política nova i fins i tot formes de comportament, de retòrica i de vestir que res tenen en comú amb el llenguatge dur i *short* de la pancarta i l'abillament d'excursionista: el *look* d'Errekondo, el portaveu d'Amaiur al Congrés, Armani i "su majestat" per dirigir-se al Rei.

Prenen en consideració igualment la pau en clau de procés amb acumulació d'experiències, Alger 1989, Lizarra 1998, Zurich-Oslo-Loiola 2003-2006, i la tardor de 2009 posen doncs a debat el document "Clarificando la fase política i la estrategia", on les premisses són clares en aquest sentit. A començaments de febrer de 2010, l'esquerra abertzale dóna per tancada la discussió del document. La reflexió va durar tres mesos intensos, va mobilitzar al voltant de les 7.000 persones, a 274 pobles, i el document, penjat a la xarxa, va ser objecte d'unes 300.000 descàrregues. Entre les seves claus destaca una autocrítica de l'estratègia político-militar i del rol dirigent d'ETA en detriment de l'esquerra abertzale civil: "el proceso democrático debe tener como base la palabra y la decisión de la ciudadanía vasca y por tanto se debe realizar sin ningún tipo de violencia", i arriba a abonar un mètode de lluita tan obertament no violent com la desobediència civil, a les antípodes de la seva tradició militar. La conseqüència d'aquest plantejament inèdit és l'aposta per una "fase política", en la qual recuperen el sentit de la seva primera marca, inspirada en el Xile d'Allende, Unitat Popular, Herri Batasuna.

Les conclusions parlen clarament de "canvi de cicle", d'exclusivitat de les vies democràtiques i polítiques –que el mateix Otegi acabava d'afirmar des de la banqueta dels acusats en la menys raonable de les acusacions-- i de lluita de masses en el més pur estil gramscian, fent esment explícit del paper institucional i donant protagonisme al sindicat LAB, tant perquè hi focalitzen el contingut

d'esquerres com perquè LAB era aleshores l'única porta oberta de la legalitat que tenien.

Aquesta reflexió augurava el fi definitiu de la violència, tot i que eren conscients que després d'un "alto el foc permanent" i d'una "treva indefinida" trencats, malgrat que semblaven seriosos, i fins i tot van propiciar negociacions amb el Govern espanyol, haurien de guanyar-se la credibilitat amb un xec completament en blanc, sense demanar res a canvi i amb prou temps de pau estable per assolir la fiabilitat. L'absència d'atemptats mortals d'ETA des de feia aleshores mig any era una treva de fet, que anticipava el final definitiu, que ja havien però deixat anar en les últimes converses amb el Govern espanyol, a Zurich, on van arribar a parlar de "desmantellament de les estructures militars", un eufemisme de la simbòlica entrega d'armes. Seria una bestreta de distensió similar a la que va precedir a l'"alto el foc permanent" de 24 de Març de 2006, i que s'havia allargat un parell d'anys.

La legalització primer de Bildu i després d'Amaiur confirmen les expectatives, i l'esquerra abertzale esdevé en les eleccions municipals de maig de 2011 i les generals de novembre segona força en número de vots i primera en número d'escons. Amb la perspectiva que les eleccions autonòmiques de 2013 es disputaran per primera vegada en clau nacional: la dialèctica poder-oposició i el futur lehendakari serà del PNB o de l'esquerra independentista, quedant els partits d'obediència espanyola als flancs i desplaçats del poder que han exercit l'última legislatura de Vitòria-Gasteiz. La població basca que va sortir al carrer contra la violència, ara corroborava la decisió del seu final i la premiava amb el vot. La rendibilitat política del final de la violència arribava doncs molt abans del que pensaven fins i tot els seus inspiradors, i això també contribueix a consolidar la decisió.

Amb la fi de la violència com a procés unilateral per part de tota l'esquerra abertzale, s'esgotava també l'estratègia negociadora: no s'atentava per guanyar en una victòria impossible, sinó per negociar en millors condicions sota la pressió de la força. El pas s'ha donat sense demanar res a canvi i sense cap mena de diàleg amb el Govern espanyol esperant-ne contrapartides. Ara queden qüestions tècniques a resoldre, i alguna mena de diàleg, no negociació, sembla inevitable, a efectes de política penitenciària i el simbòlic lliurament de les armes i dissolució d'ETA.

Els últims cinquanta anys Euskal Herria ha tingut uns 10.000 presos, aproximadament un 4 per cent de la població, el que significa en projecció que és molt probable que a una majoria de persones li hagi tocat de prop aquest tema tan sensible, per amistat, veïnatge o família. Una representació d'aquests presos de totes les edats, èpoques i circumstàncies es va reunir al frontó d'Azpeitia a finals de 2011. N'eren uns 400, hi havia des d'Antton Etxebeste fins Joseba Permach. Van llegir un manifest en el qual es reclamaven les reivindicacions clàssiques en la matèria: acostament, llibertat per tres quartes parts de pena feta, malalts a casa en règim atenuat, derogació de la Doctrina Parot que restringeix al màxim els beneficis de redempció i alguns la consideren una mena de cadena perpètua tàcita.

L'ofensiva pels presos que està agafant protagonisme va arrencar amb el manifest que va fer Euskal Preso Politikoen Kolektiboa, l'organisme que representa els 600 agafats que en números rodons hi ha actualment. El manifest es va difondre el dia 10 de desembre, i en ell s'anunciaven les sol·licituds personals de trasllats. El lehendakari, el Govern de Vitòria-Gasteiz, el PSE i el PNB es van posicionar clarament en favor d'aquesta reivindicació, molt arrelada en aquesta societat basca per a la qual els presos són una qüestió de proximitat, que no té res a veure amb la percepció política-mediàtica espanyola actual. El Codi Civil de 1889, text jurídic quina excel·lència l'ha fet sobreviure fins avui mateix, sí que preconitza una interpretació de la llei en reciprocitat a les circumstàncies d'espais i temps. El 7 de gener de 2012, Bilbao va veure una de les manifestacions més grans d'una tradició certament prolixa al carrer, a favor d'una política penitenciària d'acord amb el moment actual.

Una pressió per al Govern espanyol, afegida a d'altres de prou pes com la del mateix lehendakari i el líder del PNB, Íñigo Urkullu, i de diferents personalitats i organismes internacionals interessats a posar punt i final a l'últim terrorisme europeu, que van protagonitzar la reunió d'Aiete demanant a ETA el cessament definitiu de la seva activitat armada, amb tot un ex secretari general de les Nacions Unides i premi Nobel de la Pau, Kofi Annan, com a cap de cartell, el 17 d'octubre de 2011, tres dies abans de la resposta en forma del comunicat final. Però el Govern espanyol necessita temps per digerir una qüestió tan delicada, sobre la qual no té pas tot el partit i tot el seu electorat prou favorable, ans al contrari. Al sí del PP hi conviu encara l'ultradreta, i el condicionen un entorn

mediàtic i unes associacions de víctimes situades molt més a la dreta que el seu nucli dirigent institucional. Amb tot, el PP basc s'entén en algunes institucions amb Bildu, i el seu president, Antonio Basagoiti, té un tarannà moderat allunyat dels seus antecessors, especialment de Jaime Mayor Oreja. El combat jurídic-policial contra ETA és passat, ara el debat és polític, de confrontació política entre una concepció d'Espanya que admet molts registres —de l'autonomisme al federalisme— i una concepció del País Basc que contempla un independentisme probable, un graó més que possible, però un graó menys que segur, si projectem la demoscòpia i estimem que la geometria variable pot situar l'imprescindible PNB tant al costat de l'esquerra abertzale com del PP o del PSOE.

El 2012, en fi, va començar amb el prelude de la precampanya electoral a les autonòmiques de 2013, i amb la redacció de relats sobre el final de la violència, que formaran part dels argumentaris dels programes electorals consegüents. El relat de l'esquerra abertzale contemplarà necessàriament el seu patiment, no pensen amagar-lo en nom de la no simetria que els demanen en el reconeixement del dolor causat per ETA. Han començat ja a reconèixer el sofriment de les víctimes fetes per ETA, i aniran molt més enllà en diverses fases, declaracions i actes. Però no perquè des de l'altre relat es negui que l'esquerra abertzale també té víctimes en els seus rengles, en funció que és considera il·legítima la seva acció, deixaran ells mateixos de recordar-les des del seu punt de vista.

Hi ha, doncs, dos relats. L'esquerra abertzale explicant ella mateixa com es veu a través de la història, perquè els altres l'explicaran com es veu des de l'altre costat. Mentre el relat oficial espanyol insistirà en la derrota d'ETA i restant valor polític a la seva militància, per continuar en el discurs d'ubicar-la en l'àmbit de la delinqüència comuna, la historiografia abertzale reflexionarà sobre la idea del títol del llibre que ja fa temps van escriure Giacomucci i després Bruni, "ETA, història política d'una lluita armada".²⁸⁵ En una perspectiva de més abast, Iñaki Egaña ha recollit els fets més emblemàtics de la trajectòria dels bascos des de la prehistòria fins als nostres dies, "Vasconia.

²⁸⁵ Giovanni Giacomucci, *ETA, historia política de una lucha armada*, Txalaparta, Tafalla, 1994.

Hechos, episodios y sucedidos”.²⁸⁶ La idea de resistència forma part de l’imaginari simbòlic basc i de la seva redefinició identitaria.²⁸⁷

ETA com a passat és encara massa pròxim per posar-hi el prisma òptic de la història, i el final de la violència encara s’està processant, la crònica és encara el seu hàbitat d’estudi. El paisatge basc està perdent la figura de l’escorta i les mesures de seguretat que han fet impossible la vida quotidiana a tanta gent. A primers de febrer de 2012, Joseba Goikoetxea, fill de l’oficial de l’Ertzaintza del mateix nom mort per ETA i oficial ell mateix, va ser l’encarregat d’apagar el pebeter memorial de les víctimes del cos, que va posar Atutxa a l’acadèmia d’Arkaute, i pocs dies després es dissolia “Gesto por la paz”, que es mobilitzava sempre que hi havia una mort. La distensió és a tocar, però la visió de la història és prematura.

Hi ha, tanmateix, una qüestió pre-política de la qual se’n parla poc, com a victòria fins i tot en el compulsiu discurs de la derrota. Han guanyat els drets humans, començant pel dret essencial de la vida.

Bibliografia

Batista, Antoni

(1997) *Terror i negligència. Hipercor i la construcció periodística d’ETA*, Edicions de La Magrana/RBA. Barcelona.

(2001) *Euskadi sin prejuicios*, Plaza & Janés/Random House Mondadori, Barcelona.

(2004) *Voces sobre Euskadi*, Plaza & Janés/Random House Mondadori, Barcelona.

(2008) *Madariaga. De las armas a la palabra*, RBA. Barcelona.

(2011) *Catalunya i Euskadi. Nació còncava i convexa*, Angle Editorial, Barcelona.

(2012) *Adiós a las Armas. Crónica del final de ETA*, Debate/Random House Mondadori, Barcelona.

DDAA.

(2003) *Terrorismo, víctimas y medios de comunicación*, Fundación Víctimas del Terrorismo, Madrid.

(2004) *Miradas sobre Euskadi*, Alga Política, Irún.

Egaña, Iñaki

(2011) *Vasconia. Hechos, episodios y sucedidos*, Nabarralde, Iruñea.

²⁸⁶ Iñaki Egaña, *Vasconia. Hechos, episodios y sucedidos*, Iruñea, Nabarralde, 2011.

²⁸⁷ Antoni Batista, *Catalunya i Euskadi. Nació còncava i convexa*, Angle, Barcelona, 2011.

- Eguiguren, Jesús
(2008) *El arreglo vasco*, Hiria, Donostia.
- Elorza, Antonio (i altres)
(2000) *La historia de ETA*, Temas de Hoy, Madrid.
- Feeney, Brian
(2005) *Sinn Féin. Un siglo de historia irlandesa*, Edhasa, Barcelona.
- Giacopucci, Giovanni
(1994) *ETA, historia política de una lucha armada*, Txalaparta, Tafalla.
- Idoiaga, Petxo, i Txema Ramírez
(2002) *Al filo de la (in)comunicación. Prensa y conflicto vasco*, Fundamentos. Madrid.
- Iriondo i Solà
(2006) *Demà, Euskal Herria. Entrevista amb Arnaldo Otegi*, Gara, Donostia.
- Murua, Imanol
(2010) *El triángulo de Loiola*, Ttartarlo, Donostia.
- Segura, Antoni
(2009) *Euskadi. Crònica d'una desesperança*, L'Avenç, Barcelona. (En castellà, Alianza. Madrid, 2009.)